

Aleksandra Z. Đurić¹
Univerzitet u Banjoj Luci
Filološki fakultet
Katedra za germanistiku

ANALIZA GRAMATIČKIH VJEŽBI S KONJUNKTIVOM U UDŽBENICIMA NJEMAČKOG JEZIKA ZA OSNOVNE ŠKOLE U REPUBLICI SRPSKOJ

*Apstrakt: Rad se bavi analizom gramatičkih vježbi koje obrađuju konjunktiv u udžbenicima njemačkog jezika **Sprachpuzzle Deutsch 1–4**, koji se koriste u osnovnim školama u Republici Srpskoj. Cilj istraživanja jeste utvrditi zastupljenost i tipologiju vježbi s konjunktivom, ispitati odnos između konjunktiva I i konjunktiva II, te analizirati metodički pristup njihovoj prezentaciji i uvježbavanju. Posebna pažnja posvećena je procjeni u vezi s tim u kojoj mjeri zadaci omogućavaju funkcionalnu primjenu konjunktiva u usmenom i pisanom izražavanju učenika. Istraživanje se zasniva na deskriptivnoj, kvantitativnoj i kvalitativnoj analizi sadržaja. Polazne hipoteze pretpostavljaju dominaciju formalnih i reproduktivnih tipova zadataka, ograničenu komunikativnu primjenu, te znatno manju zastupljenost konjunktiva I u odnosu na konjunktiv II. Rezultati ukazuju na pretežno formalistički pristup obradi konjunktiva, koji nedovoljno doprinosi razvoju komunikacijske kompetencije učenika. Nalazi sugerišu potrebu za metodološkim unapređenjem nastavne prakse uz veći fokus na produktivne i komunikativne aktivnosti.*

Ključne riječi: konjunktiv, gramatičke vježbe, udžbenici njemačkog jezika, osnovna škola, komunikacijska kompetencija, metodologija nastave, konjunktiv I, konjunktiv II

1. Uvod

Mjesto i funkcija gramatike u nastavi stranog jezika jedno je od centralnih pitanja savremene didaktike. Dok su tradicionalni pristupi naglašavali sistematsko i eksplicitno uvježbavanje jezičkih formi (Roche, 200:pp.11–14), komunikativna

¹aleksandra.djuric@flf.unibl.org

metodologija u prvi plan postavila je funkcionalnu upotrebu jezika u autentičnim situacijama (Roche, 2008:pp.24–28). Savremeni teorijski pristupi, međutim, ukazuju na to da se gramatička i komunikativna dimenzija ne mogu posmatrati kao suprotstavljene, već kao komplementarne komponente jezičke kompetencije.

Rohe ističe da proces usvajanja stranog jezika ne predstavlja linearno usvajanje gramatičkih pravila, već razvojno uslovljen i kognitivno strukturisan proces koji se odvija prema određenim sekvencama (Roche, 2008:pp.108–110). To znači da pojedine gramatičke strukture mogu biti uspješno integrisane tek kada su ispunjeni razvojni i jezički preduslovi. U tom kontekstu, didaktička obrada gramatike mora biti usklađena sa uzrastom i nivoom kompetencije učenika. Posebno je značajna Roheova distinkcija između lingvističke i školske gramatike. Dok lingvistička gramatika teži teorijskoj sistematizaciji jezičkog sistema, školska gramatika mora biti funkcionalno usmjerena i didaktički prilagođena, s ciljem da učenicima omogući operativnu upotrebu jezičkih sredstava (Roche, 2008:pp.151–155). Time se gramatičko znanje ne posmatra kao cilj sam po sebi, već kao sredstvo za ostvarivanje komunikativnih namjera.

Koepel dodatno diferencira implicitno i eksplicitno gramatičko znanje, naglašavajući da fluentna komunikacija počiva prvenstveno na implicitnoj kompetenciji, dok eksplicitno znanje može imati podržavajuću i kontrolnu funkciju (2022:pp.23–34). Iako eksplicitna instrukcija ne garantuje automatsku internalizaciju struktura, savremeni modeli nastave zagovaraju integrisano usmjeravanje pažnje na formu unutar komunikativnog konteksta (eng. focus on form), čime se povezuju forma i značenje (Koeppel, 2022:pp.36–45). Takav pristup prevazilazi tradicionalnu dihotomiju između izolovanog uvježbavanja gramatičkih oblika i spontanog jezičkog djelovanja. Slično tome, Buckam kritički preispituje radikalno jednojezične koncepcije nastave i naglašava da maternji jezik može predstavljati važan didaktički resurs u procesu učenja stranog jezika (2007:pp.13–17). Njegova koncepcija funkcionalne dvojezičnosti podrazumijeva da se maternji jezik koristi ciljano i ekonomično radi osiguravanja razumijevanja, nakon čega se komunikacija nastavlja na ciljnom jeziku. U okviru tzv. „Sandwich-Technik” nova jezička jedinica kratko se pojašnjava putem maternjeg jezika, a zatim ponovo integriše u komunikativni kontekst stranog jezika (Butzkamm, 2007:pp.59–61). Buckam posebno upozorava na ograničenja mehaničkih i reproduktivnih vježbi koje izolovano uvježbavaju formu bez funkcionalne integracije u komunikaciju. Takve aktivnosti mogu dovesti do formalne tačnosti, ali ne nužno i do sposobnosti spontanog i adekvatnog jezičkog izražavanja. Gramatičke strukture postaju operativne tek onda kada su povezane sa značenjem i situacionom upotrebom (Butzkamm, 2007:pp.13–17).

U kontekstu nastave njemačkog jezika kao stranog jezika u osnovnoj školi, navedene teorijske postavke dobijaju posebnu važnost prilikom obrade složenijih gramatičkih kategorija, kao što je konjunktiv. Konjunktiv, koji obuhvata funkcije izražavanja indirektnog govora (njem. Konjunktiv I), te hipotetičkih situacija, želja i nerealnih uslova (njem. Konjunktiv II), zahtijeva ne samo poznavanje morfoloških oblika, već i razumijevanje njihovih pragmatičkih i komunikativnih funkcija (Helbig & Buscha, 1999:pp.188–190). Njegova didaktička obrada mora, stoga, prevazići formalno transformisanje oblika i omogućiti učenicima funkcionalnu primjenu u smislenim kontekstima.

Udžbenik, kao centralni nastavni medij u osnovnoj školi, predstavlja ključni instrument operacionalizacije didaktičkih principa. Kroz tipologiju zadataka, način prezentacije gramatičkih struktura i izbor komunikativnih situacija, udžbenik reflektuje određenu metodičku koncepciju. Analiza gramatičkih vježbi s konjunktivom, stoga, omogućava uvid u to da li je naglasak stavljen na reproduktivno uvježbavanje formi ili na razvoj funkcionalne i komunikativne kompetencije učenika. Polazeći od navedenih teorijskih uvida (Roche, 2008; Butzkamm, 2007; Koepfel, 2022), ovaj rad usmjeren je na analizu gramatičkih vježbi s konjunktivom u udžbenicima *Sprachpuzzle Deutsch 1, 2, 3 i 4*, koji se koriste u osnovnim školama u Republici Srpskoj. Cilj istraživanja jeste utvrditi učestalost, tipologiju i metodičku usmjerenost ovih vježbi, te procijeniti u kojoj mjeri one doprinose razvoju funkcionalne gramatičke i komunikativne kompetencije učenika.

2. Teorijski okvir

2.1. Pojam gramatike u nastavi stranog jezika

U savremenoj didaktici stranih jezika gramatika se ne shvata kao puka reprodukcija lingvističkog sistema pravila, već kao didaktički konstruisan model jezičkog znanja usmjeren na razvoj komunikativne kompetencije (Ђукановић, 2005:pp.8–13; Brinitzer et al., 2013:pp.72–81). Time se distancira od formalističkog pristupa u kojem je gramatička struktura sama sebi svrha, te se definiše kao sredstvo strukturiranja značenja u komunikaciji. U tom kontekstu centralna je distinkcija između naučne i pedagoške gramatike. Dok naučna gramatika teži sistemskoj koherentnosti i sveobuhvatnom opisu jezičkog sistema, pedagoška gramatika podrazumijeva selekciju, redukciju i didaktičku transformaciju tog sistema u skladu s ciljevima nastave i kognitivnim mogućnostima učenika (Koepfel, 2022:pp.184–186; Roche, 2008:pp.89–90). Gramatička pravila u nastavnom kontekstu imaju modelsku funkciju: ona omogućavaju operativno ovladavanje strukturama, ali

ne predstavljaju teorijski potpun opis jezika (Ђукановић, 2005:pp.8–13). Komunikativno orijentisani pristupi dodatno naglašavaju funkcionalnu i diskurzivnu dimenziju gramatičkih kategorija. Strukture se posmatraju u odnosu prema njihovoj semantičkoj i pragmatičkoj funkciji, a ne kao izolovane paradigme (Brintzer et al., 2013:pp.74–80; Fandrych & Thurmair, 2021:pp.10–14). Fokus se, stoga, pomjera sa formalne korektnosti na kontekstualizovanu upotrebu u komunikativnim zadacima (Roche, 2008:pp.108–110), a dodatno se određuje distinkcija između implicitnog i eksplicitnog znanja. Deklarativno, metajezičko znanje o pravilima razlikuje se od proceduralnog znanja koje omogućava automatizovanu upotrebu jezika (Granzow-Emden, 2014:pp.5–15; Koepfel, 2022:pp.181–183). Eksplicitna objašnjenja mogu podstaći osvještavanje struktura, ali ne garantuju njihovu spontanu produkciju. Nastava gramatike stoga se kreće unutar kontinuuma između implicitnog usvajanja kroz upotrebu i eksplicitne refleksije o pravilima (Koepfel, 2022:pp.190–198). Dodatno se naglašava potreba za funkcionalnom redukcijom formalne složenosti i kontrolisanom upotrebom maternjeg jezika kao kognitivnog resursa u procesu kontrastivnog osvještavanja struktura (Butzkamm, 2007:pp.199–205; Koepfel, 2022:pp.199–202). Gramatika se tako koncipira kao dinamična kompetencija koja nastaje u interakciji forme, značenja i upotrebe.

Na osnovu navedenog, gramatika u nastavi stranog jezika može se definisati kao didaktički transformisan i komunikativno integrisan model jezičkog sistema, što predstavlja teorijsku osnovu za razmatranje različitih nivoa eksplicitnosti u gramatičkoj nastavi.

2.2. Konjunktiv u teorijskom okviru: konjunktiv I i konjunktiv II

U sistemu njemačkog glagolskog načina konjunktiv predstavlja obilježenu kategoriju koja stoji u opoziciji prema indikativu kao nemarkiranom obliku iskazivanja (Helbig & Buscha, 1999:pp.188–190). Dok indikativ izražava neutralan odnos prema stvarnosti, konjunktiv signalizira specifičan odnos govornika prema iskazu – distancu, prenesenu informaciju, mogućnost, želju ili irealnost. U savremenoj gramatici razlikuju se dva oblika: konjunktiv I i konjunktiv II, koji se funkcionalno i formalno razlikuju, ali su međusobno povezani.

2.2.1. Konjunktiv I

Konjunktiv I primarno je vezan za indirektni govor. Njegova osnovna funkcija jeste označavanje prenesenog iskaza i distanciranje govornika od sadržaja izjave.

Upotrebom ovog oblika govornik signalizira da informacija ne potiče od njega, već da je riječ o tuđem iskazu (Srđić, 2013:pp.94–95). Morfološki gledano, konjunktiv I prezenta tvori se dodavanjem nastavka *-e* na glagolsku osnovu, pri čemu su oblici trećeg lica jednine često formalno različiti od indikativa (npr. *er gehe – er geht*). Međutim, u mnogim licima dolazi do poklapanja sa indikativom, što stvara formalnu dvosmislenost (Helbig&Buscha, 1999:pp.188–189). U takvim slučajevima, naročito kada je potrebna jasna distinkcija, upotrebljava se konjunktiv II kao zamjenski oblik. U indirektnom govoru konjunktiv I javlja se u različitim tipovima zavisnih rečenica, uključujući izjavne, upitne i druge subordinirane strukture. Preneseni imperativi često se realizuju pomoću modalnih glagola (*mögen, sollen*), čime se naglašava posredni karakter naredbe (Srđić, 2013:p.94). Ipak, u savremenom govornom jeziku često dolazi do zamjene konjunktivnih oblika indikativom, posebno kada je zavisnost iskaza jasno označena sintaksički, što ukazuje na funkcionalnu konkurenciju unutar sistema (Srđić, 2013:p.94).

2.2.2. Konjunktiv II

Za razliku od konjunktiva I, koji je primarno vezan za preneseni iskaz, konjunktiv II izražava irealnost, hipotetičnost, želju, mogućnost i uslovnost. Njegova osnovna semantička funkcija jeste označavanje odstupanja od stvarnosti – bilo da je riječ o nereálnim uslovima, neostvarenim željama ili ublaženim zahtjevima. Morfološki gledano, konjunktiv II gradi se od preteritalne osnove glagola, često uz pojavu umlauta kod jakih glagola (npr. *käme, hätte, wäre*), dok je u savremenom jeziku frekventna perifrazna konstrukcija sa *würde + infinitiv* (Helbig & Buscha, 1999:pp.190–192). Ova konstrukcija naročito je produktivna kod slabih glagola i u slučajevima kada su sintetički oblici formalno identični indikativu.

Sa funkcionalnog aspekta konjunktiv II obuhvata nekoliko ključnih domena:

- irealne uslovne rečenice,
- izražavanje želje,
- hipotetičke ili malo vjerovatne situacije,
- ublažene molbe i zahtjeve,
- zamjensku funkciju u indirektnom govoru kada konjunktiv I nije formalno prepoznatljiv.

Upravo ta zamjenska funkcija pokazuje blisku povezanost oba oblika. Kada forma konjunktiva I nije jasno razlikovana od indikativa, konjunktiv II preuzima njegovu funkciju distanciranja, čime sistem zadržava funkcionalnu stabilnost (Helbig & Buscha, 1999:pp.191–192).

2.2.3. Odnos konjunktiva I i II

Iako se tradicionalno predstavljaju kao dva odvojena oblika, konjunktiv I i II čine jedinstvenu kategoriju modusa koja obuhvata različite aspekte govornikove perspektive prema iskazu. Konjunktiv I dominantno je vezan za prenošenje tuđeg govora, dok konjunktiv II označava irealnost i hipotetičnost. Međutim, u savremenoj upotrebi granice između njih nisu uvijek stroge, naročito u slučajevima funkcionalne zamjene.

Sa didaktičkog stanovišta ta dvojnost predstavlja poseban izazov. U skladu sa kontinuumom eksplicitnosti u gramatičkoj nastavi (Koeppel, 2022:pp.190–198), obrada konjunktiva može se organizovati tako da se prvo usvoji njegova funkcionalna dimenzija (distanciranje, hipotetičnost), a potom sistematizuju morfološki obrasci. S obzirom na formalnu složenost i konkurenciju sa indikativom, naglasak na komunikativnoj funkciji pokazuje se kao didaktički opravdan pristup.

Konjunktiv se, dakle, u teorijskom okviru može definisati kao modus koji izražava distancu prema stvarnosti ili prema izvoru informacije, pri čemu se njegova realizacija ostvaruje kroz dva morfološki različita, ali funkcionalno komplementarna oblika.

2.2.4. Dosadašnja istraživanja o udžbenicima i didaktici gramatike

U okviru savremenih istraživanja u didaktici stranih jezika značajna pažnja posvećena je odnosu između eksplicitne gramatičke instrukcije i komunikativne upotrebe jezika. U tom kontekstu, Rod Elis (2006) ističe značaj tzv. form-focused instruction, naglašavajući da efikasna nastava podrazumijeva integraciju fokusiranja na formu unutar komunikativnih aktivnosti. Slično tome, Majkl Long (1991) kroz koncept „focus on form” ukazuje na potrebu usmjeravanja pažnje učenika na gramatičke strukture u okviru značenjski orijentisanih zadataka. Dalja istraživanja potvrđuju važnost uvježbavanja i automatizacije gramatičkih struktura, pri čemu Robert Dikejser (2007) naglašava da razvoj gramatičke kompetencije zahtijeva sistematsku praksu koja omogućava prelazak sa deklarativnog na proceduralno znanje.

U okviru didaktike njemačkog kao stranog jezika Herman Funk i saradnici (2014) ističu značaj zadataka kao centralnog elementa nastave, naglašavajući kako oni treba da podstiču ne samo reprodukciju već i samostalnu i komunikativnu upotrebu jezika. Slično tome, Andreas Niveler (2017) ukazuje na potrebu uravnoteženog pristupa gramatici, koji integriše sistemsku analizu i funkcionalnu upotrebu. Ove teorijske postavke potvrđuju i empirijska istraživanja usmjerena na analizu udžbenika. Tako, na primjer, Leonard Pon (2014) u svom radu o kvalitetu

gramatičkih vježbi u hrvatskim DaF udžbenicima pokazuje da gramatički zadaci često ostaju na nivou kontrolisane produkcije i ne dovode u dovoljnoj mjeri do spontanog i funkcionalnog korišćenja jezika, što je u skladu sa nalazima šireg međunarodnog istraživačkog konteksta.

U okviru istraživanja u regionu Balkana može se uočiti da postoji određen broj radova koji se bave analizom udžbenika za njemački kao strani jezik, ali su takve analize najčešće usmjerene na šire aspekte nastavnih materijala, a rjeđe na pojedinačne gramatičke kategorije. Tako, na primjer, istraživanje Katarine Cvetanović (2023) pokazuje da pojedini gramatički sadržaji nisu adekvatno zastupljeni u odnosu na zahtjeve nastavnog plana i programa. Rezultati ovog istraživanja u velikoj mjeri korespondiraju sa nalazima koje iznosi Pon (2014), čime se potvrđuje postojanje sličnih tendencija u različitim obrazovnim kontekstima. Međutim, i pored postojanja ovih istraživanja u regionalnom i međunarodnom okviru (kao npr. Polić 2020), može se konstatovati da su analize koje se sistematski bave konkretnim gramatičkim kategorijama, kao što je konjunktiv, relativno rijetke. Posebno je uočljiv nedostatak takvih istraživanja u Bosni i Hercegovini, gdje gotovo da ne postoje objavljeni radovi koji se na ovaj način bave analizom udžbenika njemačkog kao stranog jezika, naročito na nivou osnovnog obrazovanja.

Uzimajući u obzir navedena istraživanja, može se zaključiti da postoji potreba za detaljnijim analizama pojedinačnih gramatičkih kategorija u udžbenicima za njemački kao strani jezik. U tom kontekstu, ovaj rad fokusira se na konjunktiv kao kompleksnu gramatičku kategoriju i njegovu didaktičku obradu u udžbenicima za osnovnu školu.

3. Predmet, ciljevi i metodologija istraživanja

3.1. Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja jeste analiza gramatičkih vježbi koje sadrže konjunktiv (konjunktiv I i konjunktiv II) u udžbenicima njemačkog jezika za osnovne škole u Republici Srpskoj, od šestog do devetog razreda. Istraživanje je usmjereno na način na koji se konjunktiv uvodi, objašnjava i uvježbava kroz zadatke, kao i na metodički pristup koji autori primjenjuju u oblikovanju tih vježbi.

U radu su analizirana četiri udžbenika serije *Sprachpuzzle Deutsch 1, 2, 3, 4* (6, 7, 8. i 9. razred), u izdanju Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva Istočno Sarajevo. Ova serija odabrana je jer predstavlja kontinuiran udžbenički niz namijenjen učenicima osnovnih škola u Republici Srpskoj i spada među najzastupljenije

nastavne materijale u praksi. Time se obezbjeđuje relevantnost i reprezentativnost uzorka u okviru važećeg obrazovnog sistema.

Predmet istraživanja nije provjera učeničkog znanja, već analiza didaktičkog potencijala udžbenika, odnosno procjena u kojoj mjeri zadaci omogućavaju funkcionalnu i komunikativnu upotrebu konjunktiva, a u kojoj mjeri ostaju na nivou formalnog uvježbavanja gramatičkih oblika.

3.2. Ciljevi istraživanja i hipoteze

Glavni cilj istraživanja jeste da se utvrdi kako je gramatička kategorija konjunktiva predstavljena i obrađena u udžbenicima njemačkog jezika od šestog do devetog razreda, te da se procijeni metodička i komunikativna vrijednost zadataka u kojima se pojavljuje.

Specifični ciljevi istraživanja su:

1. Identifikovati lekcije i vježbe koje sadrže oblike konjunktiva (konjunktiv I i II).
2. Klasifikovati vježbe prema tipu zadatka (strukturalne, transformacione, komunikativne).
3. Utvrditi odnos između formalne i funkcionalne obrade gramatike.
4. Uporediti zastupljenost i tipove vježbi po razredima.
5. Analizirati da li složenost i komunikativnost vježbi raste s napredovanjem razreda.

Cilj rada nije normativna ocjena udžbenika, već analitičko sagledavanje njihove strukture i metodičkog koncepta u svjetlu savremenih didaktičkih principa i shodno tome formulisane su sljedeće hipoteze:

H1: Vježbe koje sadrže konjunktiv u udžbenicima za osnovnu školu u Republici Srpskoj pretežno su formalno-strukturalnog karaktera, sa naglaskom na reprodukciju gramatičkih oblika.

H2: Broj i složenost vježbi koje sadrže konjunktiv raste u višim razredima, ali komunikativna primjena ostaje ograničena.

H3: Konjunktiv II je zastupljeniji od konjunktiva I, dok se konjunktiv I javlja kasnije (pretežno u devetom razredu) i u manjem obimu.

Hipoteze su usmjerene na ispitivanje odnosa između formalne i funkcionalne dimenzije nastave gramatike, kao i na vertikalni razvoj složenosti zadataka.

3.3. Metodologija istraživanja

3.3.1. Vrsta istraživanja

Istraživanje je kvalitativno-deskriptivnog i komparativnog karaktera. Njegov cilj nije statističko mjerenje učinka niti evaluacija postignuća učenika, već sistematsko opisivanje, klasifikovanje i poređenje nastavnih sadržaja koji se odnose na obradu konjunktiva u analiziranim udžbenicima.

Kvalitativna analiza sadržaja omogućava identifikovanje obrazaca, struktura i metodičkih principa u nastavnim materijalima. Ovakav pristup naročito je pogodan za analizu udžbenika, jer se fokusira na organizaciju gradiva, tipologiju zadataka i funkcionalni potencijal ponuđenih aktivnosti.

3.3.2. Analitički postupak

Analiza je sprovedena u tri faze:

1. **Identifikacija vježbi** – pregledane su sve lekcije u analiziranim udžbenicima, a izdvojene su vježbe u kojima se pojavljuje konjunktiv I ili konjunktiv II.
2. **Kategorizacija vježbi** – svaka identifikovana vježba klasifikovana je prema tipu zadatka (dopunjavanje, transformacija, dijalog, pisanje) i prema stepenu komunikativne funkcije (niska, srednja, visoka).
3. **Komparativna analiza** – rezultati su sistematizovani i upoređeni po razredima radi uočavanja vertikalnog razvoja u pogledu broja, tipa i složenosti zadataka.

3.3.3. Nastavni plan i program kao referentni okvir analize

U cilju potpunijeg sagledavanja didaktičke opravdanosti i sistematičnosti obrade konjunktiva u analiziranim udžbenicima, rezultati istraživanja dovedeni su u vezu sa Nastavnim planom i programom za njemački jezik u osnovnom obrazovanju u Republici Srpskoj, koji propisuje Republički pedagoški zavod.

Nastavni plan i program zasnovan je na komunikativnom pristupu nastavi stranih jezika i predviđa postepeno uvođenje gramatičkih struktura u skladu sa uzrastom učenika i razvojem njihove komunikativne kompetencije. U nižim razredima osnovne škole naglasak je na funkcionalnoj upotrebi jezika i usvajanju osnovnih komunikativnih obrazaca, dok se složenije gramatičke kategorije uvode postupno i uglavnom implicitno.

Kada je riječ o konjunktivu, plan i program ne insistira na ranoj i sistematskoj morfološkoj obradi ove kategorije, već predviđa njeno uvođenje kroz funkcionalne kontekste, prije svega u izražavanju želja, učtivih molbi i hipotetičkih situacija. U tom smislu, konjunktiv II pojavljuje se ranije i u širem obimu, dok se konjunktiv I, kao sredstvo za izražavanje indirektnog govora, uvodi u kasnijim fazama učenja.

Ovakva koncepcija podrazumijeva da se gramatička kategorija konjunktiva razvija progresivno, od implicitne i funkcionalne upotrebe ka eksplicitnijoj i sistematičnijoj obradi u višim razredima. U skladu s tim, analiza udžbenika u ovom radu usmjerena je ne samo na identifikaciju i klasifikaciju vježbi, već i na procjenu njihove usklađenosti sa zahtjevima i ciljevima nastavnog plana i programa.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Šesti razred

U udžbeniku *Sprachpuzzle Deutsch 1* konjunktiv se pojavljuje isključivo kroz oblik **möchte**, koji se uvodi u okviru tematske cjeline o kućnim ljubimcima i slobodnom vremenu. Analizirani su zadaci sa stranica 45 (vježbe 8 i 9), 50 (vježba 5), 59 (vježba 6), kao i zadatak iz radne sveske (str. 29, vježba 11). U svim navedenim primjerima riječ je o obliku **möchte**, odnosno o konjunktivu II glagola *mögen*. Konjunktiv I se u šestom razredu ne pojavljuje.

Važno je naglasiti da se oblik *möchte* u udžbeniku ne eksplicira kao konjunktivni oblik glagola *mögen*, već se prezentuje kao samostalan glagol. U gramatičkom sadržaju udžbenika, kao i u popisu riječi (Wortliste, str. 104), glagoli *mögen* i *möchten* navedeni su odvojeno, sa zasebnim prevodima na srpski jezik. Ovakva prezentacija nije gramatički utemeljena, jer *möchte* predstavlja oblik konjunktiva II, a ne poseban leksički glagol. Time se učenicima pruža *input* koji može dovesti do pogrešne mentalne reprezentacije glagolskog sistema i otežati kasnije razumijevanje kategorije konjunktiva.

a) Str. 45 – Vježba 8 (Dijalozi)

Zadatak „Spielt die Dialoge nach“ zasniva se na reprodukciji dijaloga tipa:
Möchtest du einen Hund? – Ja, das möchte ich so gern.

Tip zadatka: reproduktivni dijalog (strukturno-komunikativni). Komunikativna funkcija: srednja. Iako se forma pojavljuje u kontekstu dijaloga, učenici reprodukuju već ponuđene rečenice. Fokus je prvenstveno na pravilnom obliku glagola, dok je stvarna produkcija ograničena. Funkcionalna vrijednost postoji, ali je kontrolisana i unaprijed strukturisana.

b) Str. 45 – Vježba 9 (Anketa)

Zadatak „Macht eine Umfrage” podrazumijeva popunjavanje tabele i formulisanje rečenica na osnovu podataka (npr. *Er/sie möchte gern einen/eine/ein ... haben.*).

Tip zadatka: polukomunikativni / produktivni. Komunikativna funkcija: visoka. Ovaj zadatak predstavlja najviši stepen komunikativnosti u analiziranom materijalu. Učenici moraju postavljati pitanja, prikupljati podatke i samostalno formulisati rečenice. Ipak, jezički obrazac je strogo zadat, što pokazuje da je komunikativnost ograničena unaprijed definisanom strukturom.

c) Str. 50 – Vježba 5

Zadatak zahtijeva dopunjavanje rečenica odgovarajućim oblikom glagola (npr. *Ich möchte Klavier spielen.*).

Tip zadatka: strukturalni (dopunjavanje). Komunikativna funkcija: niska. Ovdje je fokus isključivo na pravilnom obliku glagola u prezentu. Ne postoji kontekst koji bi zahtijevao stvarnu razmjenu informacija, već se uvježbava forma.

d) Str. 59 – Vježba 6 (slušanje)

Zadatak podrazumijeva razumijevanje slušnog teksta i označavanje tačnih odgovora, uključujući rečenice sa *möchte*.

Tip zadatka: receptivni (razumijevanje slušanog). Komunikativna funkcija: srednja. Konjunktiv II ovdje ima funkcionalnu ulogu u razumijevanju značenja, ali učenici ne proizvode oblik samostalno.

e) Radna sveska, str. 29 – Vježba 11

Zadatak „Das Verb möchten” zahtijeva dopunjavanje oblika glagola po licima.

Tip zadatka: paradigmatički, strukturalni. Komunikativna funkcija: niska. Naglasak je isključivo na morfološkoj paradigmatički, bez semantičkog ili diskurzivnog konteksta. Konjunktiv II se tretira kao regularni prezentski oblik, bez objašnjenja njegove modalne i irealne dimenzije.

Analiza pokazuje da je u šestom razredu dominantna formalno-strukturalna obrada oblika *möchte*. Iako postoje elementi komunikativnog pristupa (anketa, dijalozi), oni su zasnovani na unaprijed zadatim obrascima i ne zahtijevaju kreativnu upotrebu jezika. Konjunktiv II se ne predstavlja kao gramatička kategorija, niti se uspostavlja veza sa osnovnim glagolom *mögen*. Time se izostavlja sistemska dimenzija modusa, a oblik *möchte* funkcioniše kao leksička jedinica. Takav pristup može biti didaktički opravdan na elementarnom nivou, ali istovremeno nosi rizik

kasnije konceptualne konfuzije kada se konjunktiv bude obrađivao kao gramatička kategorija. U šestom razredu prisutan je isključivo konjunktiv II u obliku *möchte*, dok se konjunktiv I uopšte ne pojavljuje. Broj zadataka je ograničen, a većina je formalnog karaktera. Najviši stepen komunikativnosti postiže se u zadatku ankete, ali i tu je jezička struktura unaprijed definisana.

Nalazi za šesti razred potvrđuju hipotezu H1: obrada konjunktiva pretežno je formalno-strukturalna. Istovremeno, hipoteza H3 dobija preliminarnu potvrdu, budući da je konjunktiv II prisutan već na ovom nivou, dok se konjunktiv I ne javlja.

4.2. Sedmi razred

Analizom udžbenika *Sprachpuzzle Deutsch 2* i radne sveske za sedmi razred utvrđeno je da se **konjunktiv I** ne pojavljuje, dok je **konjunktiv II** zastupljen isključivo kroz oblik *möchte*.

Oblik *möchte* javlja se u sljedećim kontekstima:

- izražavanje želje (npr. *Ich möchte Ratatouille.*),
- učtive molbe i kupovine (*Ich möchte bitte eine Flasche Apfelschorle.*),
- pitanja tipa *Möchtest du ...?*,
- konstrukcije povezane s planovima i namjerama (*Ich möchte Basketball spielen.*).

Nisu zabilježeni drugi oblici konjunktiva II (*würde, hätte, wäre*), niti se pojavljuje sistematska obrada paradigme konjunktiva. Takođe, izostaje kontrast između indikativa (*ich mag*) i konjunktiva (*ich möchte*).

Vježbe u kojima se pojavljuje oblik *möchte* mogu se klasifikovati u tri kategorije:

a) Strukturalni zadaci (dominantni)

U radnoj svesci (npr. str. 7 i 8) učenici:

- dopunjavaju odgovarajući oblik modalnog glagola (*müssen / können / mögen / möchten*),
- biraju pravilnu formu u ponuđenim odgovorima,
- popunjavaju praznine unutar dijaloga.

Ovi zadaci su zatvorenog tipa i usmjereni na morfološku tačnost. Komunikativna funkcija je niska, jer se od učenika traži reprodukcija već modeliranih struktura.

b) Polukomunikativni zadaci

U zadacima tipa (str. 30, vježba 4 u radnoj svesci):

- *Ich möchte Basketball spielen. Ich gebe ...*,

- povezivanje rečenica sa mjestima (*zum Training, zum Kiosk*),
- učenici primjenjuju konstrukciju u kontekstu svakodnevnih aktivnosti, ali su leksički elementi unaprijed zadati. Komunikativna vrijednost je srednja.

c) Modelirani dijalozi

U situacijama kupovine i restoranske komunikacije pojavljuju se formule tipa (str. 57, vježba 5a u radnoj svesci):

- *Ich möchte bitte ...*

Iako su konteksti realistični, dijalozi su unaprijed strukturisani i ne podstiču slobodnu produkciju. Upotreba konjunktiva je frazeološka, a ne gramatički reflektovana.

Rezultati pokazuju da se u sedmom razredu konjunktiv ne obrađuje kao gramatička kategorija, već se pojavljuje samo kao leksikalizovani oblik *möchte*. Upotreba je ograničena na izražavanje želje i učtive molbe, bez razvijanja svijesti o morfološkoj i funkcionalnoj strukturi konjunktiva II. Može se zaključiti da je prisustvo konjunktiva u sedmom razredu **ograničeno i fragmentarno**.

U poređenju sa šestim razredom uočava se:

- veća učestalost upotrebe oblika *möchte*,
- širi komunikativni kontekst,
- ali i dalje izostanak sistematske gramatičke obrade.

Ovakav nalaz dodatno potvrđuje hipotezu **H1** da je obrada konjunktiva u nižim razredima osnovne škole pretežno formalno-fragmentarna i funkcionalno ograničena.

4.3. Osmi razred

U analiziranom udžbeniku *Sprachpuzzle Deutsch 3* i radnoj svesci za osmi razred konjunktiv I i konjunktiv II javljaju se u ograničenom, ali funkcionalno jasno usmjerenom obimu. Za razliku od šestog razreda, gdje je konjunktiv dominantno vezan za obrasce učtivog obraćanja (*ich möchte...*), i sedmog razreda, gdje se postepeno uvodi u šire komunikativne situacije, u osmom razredu primjetna je veća sintaksička raznovrsnost, naročito u:

- kondicionalnim rečenicama sa *wenn*,
- izražavanju želja i planova,
- indirektnim ili poluindirektnim iskazima u narativnom kontekstu,
- modalnim konstrukcijama u savjetodavnim i hipotetičkim situacijama.

Međutim, ni u osmom razredu konjunktiv nije sistematski obrađen kao gramatička kategorija sa jasnim metajezičkim objašnjenjem razlike između konjunktiva I i II, već se uvodi implicitno preko zadataka. Najjasnija i najdosljednija upotreba konjunktiva II u osmom razredu pojavljuje se u konstrukcijama tipa (str. 33 vježba 8):

- *Wenn du DJ werden möchtest, dann sollst du...*
- *Wenn du Popmusik magst, dann sollst du...*

Ovdje se konjunktiv II javlja u obliku **möchtest** (modalna konstrukcija s infinitivom), ali u funkciji ublaženog izražavanja želje. Iako formalno odgovara prezentu, funkcionalno se uklapa u širi sistem konjunktivnih oblika koji služe za distanciranje i hipotetičnost.

Važno je naglasiti da se u analiziranim primjerima ne pojavljuju tipične, morfološki jasne forme konjunktiva II (npr. *würde + infinitiv, hätte, wäre*), već je naglasak na konstrukcijama sa *möchten*, koje su već usvojene u ranijim razredima.

Time se u osmom razredu ne proširuje značajno morfološki repertoar konjunktiva II, ali se širi njegova pragmatička upotreba – naročito u kontekstu savjeta i planiranja.

U analiziranom materijalu za osmi razred nema sistematske upotrebe konjunktiva I u funkciji indirektnog govora (npr. *er sagt, er habe...*). Umjesto toga, indirektnost se izražava indikativom (radna sveska, str. 40 vježba 12):

- *Iva hat gesagt, das Konzert war zu laut und langweilig.*

Dakle, u osmom razredu i dalje se ne uvodi klasična funkcija konjunktiva I kao sredstva za prenošenje tuđeg iskaza. To znači da učenici do kraja osmog razreda nisu izloženi normativnoj upotrebi konjunktiva I u indirektnom govoru, barem ne eksplicitno.

Ovo predstavlja važan nalaz u kontekstu vertikalne progresije gramatičkih sadržaja.

Značajan broj zadataka u osmom razredu vezan je za izražavanje:

- želje (*ich möchte...*),
- namjere (*ich möchte DJ werden*),
- planova (*wir möchten...*),
- hipotetičkih situacija (*Wenn... dann...*).

U tom smislu, konjunktiv (posebno oblik *möchte*) funkcioniše kao sredstvo izražavanja subjektivne modalnosti. Međutim, ta upotreba ostaje na komunikativnom nivou, bez gramatičke refleksije o kategoriji konjunktiva.

U poređenju sa šestim i sedmim razredom:

- Konjunktiv II (u obliku *möchte/möchtest/möchten*) i dalje je dominantan.

- Konjunktiv I praktično nije zastupljen u svojoj normativnoj funkciji.
- Ne pojavljuju se složenije hipotetičke konstrukcije (npr. nerealan uslov u prošlosti).
- Nema eksplicitnih zadataka koji traže transformaciju indikativa u konjunktiv.

Distribucija pokazuje kontinuitet u upotrebi istih obrazaca iz prethodnih razreda, ali bez značajnog morfološkog napredovanja. Na osnovu analiziranog materijala može se zaključiti da je u osmom razredu:

1. Konjunktiv II prisutan prvenstveno u leksikalizovanim i učestalim obrascima (*möchte*).
2. Konjunktiv I u funkciji indirektnog govora izostavljen.
3. Fokus pomjeren sa forme na komunikativnu funkciju (savjet, želja, plan).

Time se potvrđuje tendencija da se konjunktiv u osnovnoj školi tretira više kao pragmatičko sredstvo učtivosti i izražavanja želje, a manje kao kompleksna gramatička kategorija sa jasno diferenciranim oblicima i funkcijama.

4.4. Deveti razred

Analiza pokazuje da je u udžbeniku za deveti razred *Sprachpuzzle Deutsch 4* konjunktiv prisutan sistematski i funkcionalno raznovrsno, ali sa jasnom dominacijom **konjunktiva II**, dok se **konjunktiv I** javlja znatno rjeđe i uglavnom implicitno.

a) Konjunktiv II – oblici i funkcije

Konjunktiv II javlja se u sljedećim funkcijama:

1. Savjet i preporuka (str. 13 vježba 6; str. 15 vježba 1; str. 20 vježbe 1 i 2; str. 39 vježba 3 i 4; str. 60 vježba 2; str. 62 – davanje savjeta – *Was könnte/sollte ich anziehen?*)

U ovim zadacima učenici formulišu savjete upotrebom oblika *würde, könnte, sollte*. Funkcija je jasno pragmatička i vezana za svakodnevne komunikativne situacije (oblačenje, slobodno vrijeme, putovanja).

2. Hipotetičke situacije i želje (str. 23 vježba 5; str. 24 vježba 2; str. 32 vježba 4; str. 33 vježba 5; str. 34 vježba 1; str. 50 vježba 1)

U navedenim zadacima učenici izražavaju želje, planove i hipotetičke radnje (npr. izbor zanimanja, planovi za budućnost). Dominira konstrukcija *würde + infinitiv*, dok se sintetički oblici (*wäre, hätte*) javljaju sporadično.

3. Indirektna pitanja i učtive formulacije (str. 41 vježba 7; str. 42 vježba 1; str. 43 vježba 2)

Ovdje se konjunktiv javlja u strukturama učtivog obraćanja ili indirektnog iskaza, ali bez eksplicitnog objašnjenja razlike između konjunktiva I i II.

4. Sistematizacija u kontrolnim zadacima (str. 56 vježba 5; str. 64; str. 75; str. 80; str. 82)

U kontrolnim vježbama konjunktiv se provjerava putem prepoznavanja i dopunjavanja rečenica, najčešće bez šireg diskurzivnog konteksta.

b) Konjunktiv I

Konjunktiv I u udžbeniku devetog razreda pojavljuje se ograničeno, pretežno u okviru:

- indirektnog govora (str. 41–43),
- pojedinih zadataka transformacije (npr. prebacivanje iz direktnog u indirektni govor).

Međutim, izostaje sistematsko morfološko objašnjenje paradigme, a funkcionalna razlika između konjunktiva I i II nije jasno metodološki razrađena. U praksi se u većini slučajeva koristi konjunktiv II kao zamjena u indirektnom govoru, što odgovara savremenoj upotrebi u govornom jeziku, ali učenicima ne pruža potpunu normativnu sliku.

c) Didaktička progresija

U odnosu na niže razrede, u devetom razredu primjećuje se:

- veća frekvencija konjunktiva,
- veća raznovrsnost komunikativnih situacija,
- ali i dalje dominacija analitičke konstrukcije *würde + infinitiv*.

Sintetički oblici (*wäre, hätte, käme, ginge*) nisu sistematski uvježbavani, već se pojavljuju sporadično.

Radna sveska za deveti razred pokazuje znatno veću koncentraciju gramatičkih zadataka usmjerenih na formu.

a) Eksplicitna morfološka obrada (str. 17 vježba 8c; str. 61 – konjugacija u konjunktivu II; str. 62 – dopunjavanje glagola: *sein, werden, können, sollen*)

Ovdje su paradigme predstavljene sistematski, uključujući oblike *wäre, hätte, würde, könnte, sollte*. Ova obrada je formalna i usmjerena na tačnost.

b) Transformacije i indirektni govor (str. 40 vježba 2; str. 41; str. 43)

Zadaci zahtijevaju transformaciju direktnog u indirektni govor. Ipak, često se dopušta upotreba konjunktiva II umjesto konjunktiva I, bez jasnog normativnog razgraničenja.

c) Komunikativne situacije (str. 45–47 teme: raspust, poslovi, planovi; str. 69; str. 86; str. 88)

Učenici izražavaju želje, planove i hipotetičke situacije. Funkcija konjunktiva jasno je povezana sa temama relevantnim za uzrast (buduće zanimanje, poslovi tokom ljetnog raspusta, planovi za dalje školovanje).

Na osnovu analize može se zaključiti:

1. **Konjunktiv II je dominantan oblik** u devetom razredu, kako u udžbeniku tako i u radnoj svesci.
2. Upotreba je pretežno komunikativno orijentisana (savjeti, želje, planovi, hipotetičke situacije).
3. Morfološka obrada je prisutnija u radnoj svesci nego u udžbeniku.
4. **Konjunktiv I nedovoljno je sistematizovan** i pojavljuje se uglavnom u okviru indirektnog govora, bez detaljnog objašnjenja njegove funkcije i razlike u odnosu na konjunktiv II.
5. Dominira analitička konstrukcija (*würde + infinitiv*), dok su sintetički oblici manje zastupljeni.

U poređenju sa prethodnim razredima, deveti razred pokazuje kvantitativno veću zastupljenost konjunktiva, ali kvalitativno i dalje ograničenu razradu konjunktiva I. Time se potvrđuje obrazac uočljiv u cijelom analiziranom korpusu: nastava se dominantno oslanja na funkcionalnu i komunikativnu upotrebu konjunktiva II, dok se normativni i stilistički aspekt konjunktiva I marginalizuje.

Razred	Konjunktiv I	Konjunktiv II	Dominantne funkcije	Morfološka obrada
6. razred	Nije sistematski zastupljen; javlja se implicitno u pojedinim formama (uglavnom bez terminološkog označavanja)	Prisutan sporadično (najčešće <i>möchte</i>)	Izražavanje želja, učtive molbe	Izražavanje želja, učtive molbe

*Analiza gramatičkih vježbi s konjunktivom u udžbenicima
njemačkog jezika za osnovne škole u Republici Srpskoj*

7. razred	Pojavljuje se u okviru indirektnog govora, ali bez detaljne paradigme	Učestaliji nego u 6. razredu (<i>möchte</i>)	Indirektni govor, savjeti, hipotetičke situacije	Djelimična obrada u radnoj svesci
8. razred	Prisutan u indirektnom govoru; normativna razlika KI/ KII nije jasno razrađena	Veoma učestao (<i>möchte</i>)	Hipotetičke situacije, želje, planovi, savjeti	Sistematizovan u radnoj svesci
9. razred	Ograničeno prisutan; uglavnom u indirektnom govoru	Vrlo učestao; različite komunikativne funkcije	Savjeti, planovi za budućnost, profesionalne aspiracije, kondicionalne rečenice	Sistematizovan u radnoj svesci (paradigme, transformacije)

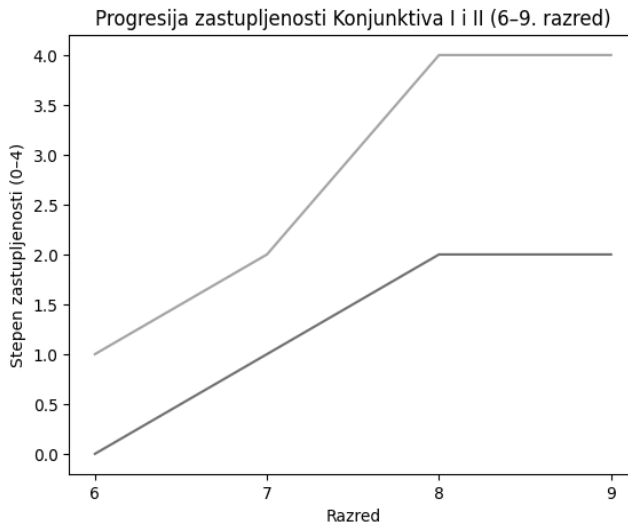
1. Tabelarni prikaz zastupljenosti konjunktiva (6–9. razred)

Aspekt analize	6. razred	7. razred	8. razred	9. razred
Prvo pojavljivanje konjunktiva	Implicitno	Funkcionalno prepoznatljiv	Sistematski prisutan	Potpuno integrisan u nastavne cjeline
Dominanti oblik	<i>möchte</i>	<i>möchte</i>	<i>möchte</i>	würde + infinitiv
Indirektni govor	Gotovo odsutan	Uveden	Proširen	Redovan dio zadatka
Paradigmatska obrada	Ne	Djelimično	Da	Da
Funkcionalna raznovrsnost	Ograničena	Umjerena	Visoka	Vrlo visoka
Normativna distinkcija KI/ KII	Ne	Nedovoljna	Nedovoljna	I dalje nedovoljno razrađena

2. Komparativni pregled po aspektima

Analiza pokazuje jasnu kvantitativnu progresiju u zastupljenosti konjunktiva od šestog ka devetom razredu. Međutim, kvalitativna progresija je djelimična:

- Nastava je dominantno usmjerena na Konjunktiv II, posebno na analitičku konstrukciju würde + infinitiv
- Konjunktiv I ostaje ograničen na funkciju indirektnog govora, bez sistematske normativne i stilističke razrade.
- Morfološka sistematizacija pojavljuje se tek u višim razredima, uglavnom u radnim sveskama.
- Pristup je primarno komunikativan, dok je kontrastivno i normativno razgraničenje KI i KII marginalizovano.

Grafikon 1

Grafikon 1 prikazuje progresiju zastupljenosti konjunktiva I i konjunktiva II u udžbenicima i radnim sveskama od šestog do devetog razreda. Podaci su predstavljeni na skali od 0 do 4 i zasnovani su na kvalitativno-kvantitativnoj procjeni frekvencije i sistematičnosti obrade u analiziranom korpusu. Uočava se postepeni porast zastupljenosti konjunktiva II od šestog razreda, sa izrazitom dominacijom u osmom i devetom razredu. Nasuprot tome, konjunktiv I pokazuje umjeren i ograničen rast, pri čemu njegova upotreba ostaje pretežno vezana za indirektni govor i bez potpune morfološke sistematizacije. Grafički prikaz potvrđuje da se vertikalna progresija u nastavi konjunktiva dominantno ostvaruje proširivanjem funkcionalne upotrebe konjunktiva II, dok konjunktiv I ostaje periferno zastupljen.

Razred	Nastavni plan i program (RPZ RS)	Udžbenici (Sprachpuzzle Deutsch)	Stepen usklađenosti
6. razred	Funkcionalna upotreba jezika; bez eksplicitne obrade složenih gramatičkih kategorija; naglasak na osnovnim komunikativnim obrascima	Pojava oblika <i>möchte</i> bez gramatičkog objašnjenja; tretira se kao leksička jedinica; dominacija strukturalnih i reproduktivnih zadataka	Visok (u funkcionalnom smislu), nizak u gramatičkoj sistematičnosti
7. razred	Postepeno proširivanje komunikativnih funkcija; i dalje bez systemske obrade konjunktiva	Češća upotreba <i>möchte</i> u različitim kontekstima (želje, molbe, kupovina); i dalje bez eksplicitne gramatičke obrade	Visok (funkcionalno), nizak (morfološki)
8. razred	Uvođenje složenijih struktura kroz komunikativne situacije; implicitna obrada gramatičkih kategorija	Proširena upotreba konjunktiva II (<i>möchte</i>) u savjetima i planovima; izostanak konjunktiva I; nema systemske obrade	Djelimična (funkcionalno usklađeno, ali ograničen gramatički razvoj)
9. razred	Očekuje se veća kompleksnost i šira funkcionalna upotreba; uvod u indirektni govor	Konjunktiv II dominantan (<i>würde + infinitiv</i>); konjunktiv I prisutan ali nedovoljno sistematizovan; morfološka obrada uglavnom u radnoj svesci	Djelimična do visoka (funkcionalno dobra, normativno nedovoljna)

3. Tabelarni prikaz: Poređenje Nastavnog plana i programa i udžbeničke realizacije konjunktiva

Tabela pokazuje da postoji relativno visok stepen usklađenosti između nastavnog plana i programa i udžbeničke realizacije u pogledu funkcionalne i komunikativne upotrebe konjunktiva. U svim razredima dominira pristup koji favorizuje upotrebu

jezika u kontekstu, što je u skladu sa osnovnim didaktičkim principima definisanim u programu (Republički pedagoški zavod Republike Srpske, n. d.). Međutim, poređenje takođe pokazuje da udžbenici u određenoj mjeri redukuju gramatičku sistematičnost, naročito u pogledu konjunktiva I i morfološke razrade konjunktiva II. Time se potvrđuje da, iako postoji formalna usklađenost sa nastavnim planom i programom, dolazi do pomjeranja ka izraženijoj komunikativnoj orijentaciji, što može dovesti do nedovoljne razvijenosti gramatičke kompetencije učenika.

Tip zadatka	Opis (na osnovu analiziranih primjera)	Primjeri iz udžbenika	Komunikativna funkcija
Strukturalni zadaci (dopunjavanje, izbor oblika)	Fokus na morfološkoj tačnosti; zatvoren tip zadatka	„Ich möchte ... spielen“, dopunjavanje glagola; radna sveska – paradigma	Niska
Transformacioni zadaci	Preoblikovanje rečenica (npr. direktni → indirektni govor)	Zadaci u 9. razredu (transformacije)	Niska do srednja
Reproduktivni dijalozi	Učenici ponavljaju zadate modele	„Möchtest du...?“ – dijalozi (6. razred)	Srednja
Polukomunikativni zadaci	Djelimično slobodna produkcija uz zadate obrasce	Povezivanje rečenica, zadati leksički elementi	Srednja
Produktivni zadaci (npr. anketa)	Samostalno formulisanje rečenica uz komunikativni cilj	„Macht eine Umfrage“ (6. razred)	Visoka
Situacijski zadaci	Simulacija realnih situacija (kupovina, savjeti)	„Ich möchte bitte...“, savjeti u 9. razredu	Srednja do visoka

4. Tabelarni prikaz: Tipovi zadataka i stepen komunikativne funkcije

Tabela pokazuje da u analiziranim udžbenicima dominiraju strukturalni i reproduktivni tipovi zadataka, dok su produktivni i potpuno komunikativni zadaci rjeđe zastupljeni. Iako se u višim razredima povećava broj zadataka sa srednjim i višim stepenom komunikativnosti, većina aktivnosti ostaje u okviru kontrolisane produkcije, što potvrđuje hipotezu o ograničenoj komunikativnoj upotrebi konjunktiva.

5. Diskusija

Rezultati analize udžbenika *Sprachpuzzle Deutsch 1, 2, 3, i 4* i radnih svezaka za šesti, sedmi, osmi i deveti razred pokazuju jasnu kvantitativnu progresiju u zastupljenosti konjunktiva, ali i određena kvalitativna ograničenja u njegovoj sistematskoj obradi. Analiza potvrđuje da se konjunktiv u nižim razredima uvodi implicitno i funkcionalno, bez eksplicitne terminološke ili morfološke obrade. U šestom razredu učenici se susreću sa pojedinim oblicima (npr. *möchte*) koji imaju pragmatičku funkciju izražavanja želje ili učtivosti, ali bez jasnog gramatičkog označavanja kategorije. Od sedmog razreda dolazi do postupnog širenja funkcionalne upotrebe, naročito preko indirektnog govora i izražavanja hipotetičkih situacija. U osmom i devetom razredu konjunktiv postaje sistematičnije zastupljen, naročito u okviru komunikativnih tema relevantnih za uzrast (planovi za budućnost, profesionalne aspiracije, savjeti, društvene situacije). Grafički prikaz progresije pokazuje stabilan rast zastupljenosti konjunktiva II, dok konjunktiv I bilježi znatno sporiji i ograničeniji razvoj. U svim analiziranim razredima dominira konjunktiv II, posebno u analitičkoj konstrukciji *würde + infinitiv*. Njegova upotreba je funkcionalno raznovrsna i obuhvata: izražavanje želja, davanje savjeta, hipotetičke situacije, planove za budućnost, učtive formulacije. Ovakva distribucija odgovara komunikativnom pristupu nastavi stranog jezika, gdje se naglasak stavlja na pragmatičku upotrebu jezika u svakodnevnim situacijama. Međutim, primjetna je tendencija oslanjanja gotovo isključivo na analitičku konstrukciju, dok su sintetički oblici (npr. *wäre, hätte, käme, ginge*) znatno manje zastupljeni i rijetko sistematski uvježbavani.

Za razliku od konjunktiva II, konjunktiv I pojavljuje se gotovo isključivo u okviru indirektnog govora. Iako se ova funkcija dosljedno uvodi od sedmog razreda, u analiziranim udžbenicima izostaje detaljna morfološka sistematizacija i jasno normativno razgraničenje između konjunktiva I i konjunktiva II.

U brojnim zadacima konjunktiv II funkcionira kao zamjenski oblik u indirektnom govoru, što odgovara savremenoj jezičkoj praksi, ali učenicima ne pruža potpun uvid u normativne i stilističke razlike između ova dva oblika. Time konjunktiv I ostaje funkcionalno i didaktički periferno zastupljen. Analiza pokazuje da je pristup

konjunktivu dominantno komunikativan. Zadaci su tematski prilagođeni uzrastu i fokusirani na praktičnu upotrebu jezika. Morfološka sistematizacija pojavljuje se prvenstveno u radnim sveskama i često je odvojena od šireg diskurzivnog konteksta. Ovakav model doprinosi razvijanju komunikativne kompetencije, ali može dovesti do fragmentarnog razumijevanja gramatičkog sistema, naročito kada je riječ o odnosu između konjunktiva I i II. Rezultati sugerišu potrebu za:

1. jasnijim normativnim razgraničenjem konjunktiva I i II,
2. ravnomjernijom zastupljenošću sintetičkih oblika,
3. integriranjem morfološke sistematizacije u komunikativne kontekste,
4. dosljednijim vertikalnim planiranjem progresije.

Time bi se postigla bolja ravnoteža između funkcionalne upotrebe i sistemskog razumijevanja gramatičke kategorije konjunktiva.

Polazeći od postavljenih istraživačkih pitanja o (1) zastupljenosti konjunktiva I i II u udžbenicima za osnovnu školu, (2) načinu njihove didaktičke obrade i (3) vertikalnoj progresiji tokom razreda, rezultati analize omogućavaju nekoliko najvažnijih zaključaka.

Prvo, u pogledu zastupljenosti, potvrđeno je da je konjunktiv II kvantitativno dominantan u svim analiziranim razredima, dok je konjunktiv I ograničen gotovo isključivo na indirektni govor. Time je prvo istraživačko pitanje dobilo jasan odgovor: distribucija dvaju oblika nije ravnomjerna, već pokazuje izraženu disproporciju u korist konjunktiva II.

Drugo, kada je riječ o načinu obrade, rezultati pokazuju da se konjunktiv uvodi primarno preko komunikativnih zadataka, dok je sistematska morfološka obrada sekundarna i često smještena u radnim sveskama. Ovakav pristup u skladu je sa principima komunikativne metodike nastave stranih jezika, prema kojima se gramatičke strukture usvajaju kroz funkcionalnu upotrebu u autentičnim situacijama. Međutim, u kontekstu teorijskog okvira koji naglašava i sistemsku dimenziju gramatičke kompetencije, može se zaključiti da je normativno i kontrastivno razgraničenje konjunktiva I i II nedovoljno razrađeno.

Treće, u odnosu na vertikalnu progresiju, analiza potvrđuje postojanje kvantitativnog rasta od šestog do devetog razreda, ali ne i proporcionalnu kvalitativnu progresiju u pogledu kompleksnosti i sistematičnosti obrade. Dok se broj zadataka i funkcionalnih konteksta povećava, razlika između konjunktiva I i II ostaje metodološki nedovoljno eksplicirana.

U svjetlu teorijskih postavki o razvoju gramatičke i komunikativne kompetencije, može se zaključiti da analizirani udžbenici favorizuju pragmatičku funkcionalnost nad formalnom preciznošću. Takav pristup doprinosi razvoju komunikativne

fluentnosti, ali može dovesti do parcijalnog razumijevanja gramatičkog sistema, naročito u pogledu stilističkih i normativnih razlika između dva konjunktivna oblika.

Ukoliko se dobijeni rezultati posmatraju u odnosu na Nastavni plan i program za njemački jezik u osnovnom obrazovanju u Republici Srpskoj, može se zaključiti da analizirani udžbenici u velikoj mjeri prate njegovu osnovnu koncepciju. Dominacija funkcionalne i komunikativne upotrebe konjunktiva II u nižim i srednjim razredima u skladu je sa programskim opredjeljenjem da se gramatičke strukture uvode postupno i prvenstveno putem komunikativnih konteksta.

Međutim, rezultati takođe pokazuju da udžbenici u određenoj mjeri redukuju sistemsku i normativnu dimenziju ove gramatičke kategorije, naročito kada je riječ o konjunktivu I. Iako plan i program ne insistira na ranoj i detaljnoj morfološkoj obradi, u analiziranim materijalima izostaje i kasnija sistematizacija koja bi omogućila jasnije razlikovanje između konjunktiva I i II.

Na osnovu toga može se zaključiti da udžbenici ne odstupaju od nastavnog plana i programa, ali ga interpretiraju u pravcu izraženije komunikativne orijentacije, što dovodi do djelimične neravnoteže između funkcionalne upotrebe i gramatičke sistematičnosti.

Time rezultati rada ukazuju na potrebu za uravnoteženijim modelom nastave, koji bi istovremeno integrisao funkcionalnu upotrebu, morfološku sistematizaciju i normativnu diferencijaciju, čime bi se ostvarila potpunija realizacija ciljeva savremene nastave njemačkog jezika.

6. Zaključak

Cilj ovog rada bio je ispitati zastupljenost i način obrade konjunktiva I i II u udžbenicima i radnim sveskama za šesti, sedmi, osmi i deveti razred osnovne škole, kao i utvrditi postojanje vertikalne progresije u njihovom predstavljanju.

Rezultati analize pokazuju jasnu kvantitativnu progresiju od nižih ka višim razredima, pri čemu konjunktiv II zauzima dominantno mjesto i koristi se prvenstveno u funkcionalne i komunikativne svrhe (izražavanje želja, savjeta i hipotetičkih situacija). Nasuprot tome, konjunktiv I ostaje ograničen uglavnom na indirektni govor i nije sistematski morfološki razrađen.

Posmatrano u odnosu na Nastavni plan i program za njemački jezik u osnovnom obrazovanju u Republici Srpskoj (Republički pedagoški zavod Republike Srpske, n. d.), može se zaključiti da analizirani udžbenici u velikoj mjeri prate njegovu komunikativnu orijentaciju i postupno uvođenje gramatičkih struktura. Međutim, uočava se nedovoljna sistematizacija, posebno u pogledu konjunktiva I i njegovog

odnosa prema konjunktivu II, što ukazuje na izraženiju usmjerenost ka funkcionalnoj upotrebi u odnosu na normativnu obradu.

Na osnovu toga može se zaključiti da je vertikalna progresija prije svega kvantitativna, dok kvalitativna sistematizacija ostaje djelimično ostvarena, te da bi uravnoteženiji pristup, koji integriše komunikativnu i gramatičku dimenziju, doprinio potpunijem razvoju jezičke kompetencije učenika.

Izvori

1. Kostić Tomović, J., Možek, D., Pehlivanović, N. (2022) *Sprachpuzzle Deutsch 1, Njemački jezik za 6. razred osnovne škole*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
2. Kostić Tomović, J., Možek, D., Pehlivanović, N. (2022) *Sprachpuzzle Deutsch 1, Njemački jezik za 6. razred osnovne škole, radna sveska*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
3. Kostić Tomović, J., Možek, D., Pehlivanović, N. (2023) *Sprachpuzzle Deutsch 2, Njemački jezik za 7. razred osnovne škole*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
4. Kostić Tomović, J., Možek, D., Pehlivanović, N. (2023) *Sprachpuzzle Deutsch 2, Njemački jezik za 7. razred osnovne škole. Radna sveska*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
5. Kostić Tomović, J., Možek, D., Pehlivanović, N. (2023) *Sprachpuzzle Deutsch 3, Njemački jezik za 8. razred osnovne škole*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
6. Kostić Tomović, J., Možek, D., Pehlivanović, N. (2023) *Sprachpuzzle Deutsch 3, Njemački jezik za 8. razred osnovne škole. Radna sveska*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
7. Možek, D., Pehlivanović, N. (2023) *Sprachpuzzle Deutsch 4, Njemački jezik za 9. razred osnovne škole*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
8. Možek, D., Pehlivanović, N. (2023) *Sprachpuzzle Deutsch 4, Njemački jezik za 9. razred osnovne škole. Radna sveska*. Istočno Novo Sarajevo, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Literatura

1. Brinitzer, M., Hantschel, H-J., Kroemer, S., Möller-Frorath, M., Ros, L. (2013) *DaF unterrichten, Basiswissen Didaktik, Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. Stuttgart, Klett Verlag.
2. Butzkamm, W. (2007) *Lust zum Lehren, Lust zum Lernen*. Tübingen, Narr Verlag.

3. Цветановић, К. (2023) *Тематски и граматички садржаји уџбеника за осми разред за предмет немачки језик као други страни језик*. Живи језици: часопис за стране језике и књижевности, Vol. 43 (2023), No. 1 Article 6, 121–149.
4. DeKeyser, R. M. (2007) *Practice in a second language: Perspectives from applied linguistics and cognitive psychology*. Cambridge University Press.
5. Ђукановић, Ј. (2005) *Комуникативна граматика немачког језика*. Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
6. Ellis, R. (2006) *Current Issues in the Teaching of Grammar: An SLA Perspective*. TESOL, Studies in second language acquisition 28.
7. Fandrych, C., Thurmair, M. (2021) *Grammatik im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Grundlagen und Vermittlung*. Berlin, Erich Schmidt Verlag
8. Funk, H., Kuhn, C., Skiba, D., Spaniel-Weise, D., Wicke, R. E. (2014) *Aufgaben, Übungen, Interaktion (DLL 4)*. München, Klett-Langenscheidt.
9. Helbig, G., Buscha, J. (1999) *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. München, Langenscheidt.
10. Long, M. H. (1991) *Focus on form: A design feature in language teaching methodology*. In K. de Bot, R. B. Ginsberg, & C. Kramsch (Eds.) *Foreign language research in cross-cultural perspective* (pp. 39–52). Amsterdam, John Benjamins.
11. Koeppl, R. (2022) *Deutsch als Fremdsprache – Spracherwerblich reflektierte Unterrichtspraxis*. Baltmannsweiler, Schneider Verlag Hohengehren.
12. Nieweler, A. (2017) *Fachdidaktik Deutsch: Grundzüge der Sprach- und Literaturdidaktik*. Stuttgart, J. B. Metzler.
13. Polić, B. S. (2020) *ELEMENTI KULTURE I CIVILIZACIJE U UDŽBENIKU ZANJEMAČKIJEZIK MENSCHEN A2*. Методички видици, 11(11), 169–188.
14. Pon, L. (2014) *Grammatisches Wissen, Fremdsprachenunterricht und Lehrwerke – Zur Qualität von Grammatikübungen in zwei kroatischen DaF-Lehrwerken*. Linguistik Online, 69 (7).
15. Republički pedagoški zavod Republike Srpske. (n. d.) *Nastavni plan i program za njemački jezik za 6, 7, 8. i 9. razred osnovne škole*. Banja Luka: RPZ RS. Dostupno na: <https://rpz-rs.org/npp/>. Pristupljeno 25. 04. 2026. godine.
16. Roche, J. (2008) *Fremdspracherwerb, Fremdsprachendidaktik*. Tübingen, Narr Verlag.
17. Srdić, S. (2013) *Morphologie der deutschen Sprache*. Beograd, Jasen.

Aleksandra Z. Đurić
Universität Banja Luka
Philologische Fakultät
Abteilung für Germanistik

ANALYSE DER GRAMMATIKÜBUNGEN ZUM KONJUNKTIV IN DEUTSCHLEHRWERKEN FÜR GRUNDSCHULEN IN DER REPUBLIK SRPSKA

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit analysiert die Darstellung und didaktische Aufbereitung des Konjunktivs I und II in Deutschlehrwerken für die 6.–9. Klasse der Grundschulen in der Republik Srpska. Ausgangspunkt ist die Annahme, dass Grammatik im Fremdsprachenunterricht nicht isoliert und formbezogen vermittelt werden sollte, sondern als integraler Bestandteil kommunikativer Kompetenz in funktionale Kontexte eingebettet sein muss. Im theoretischen Teil wird zunächst der Grammatikbegriff im Fach Deutsch als Fremdsprache skizziert. Grammatik wird dabei nicht nur als Regelsystem, sondern als Grundlage sprachlichen Handelns verstanden. Anschließend werden Formen und Funktionen des Konjunktivs I und II systematisch dargestellt, insbesondere ihre Verwendung in der indirekten Rede, in irrealen Aussagen und in Höflichkeitsformen.

Der empirische Teil basiert auf einer qualitativen Inhaltsanalyse der Lehrwerksreihe *Sprachpuzzle Deutsch* (Lehrbuch und Arbeitsheft) für die 6.–9. Klasse, herausgegeben vom Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Istočno Sarajevo. Ziel war es, alle Konjunktivübungen zu identifizieren, sie nach Übungstyp zu klassifizieren und ihre kommunikative Funktion zu bewerten. Die vorliegende Arbeit analysiert die Darstellung und didaktische Aufbereitung des Konjunktivs I und II in Deutschlehrwerken für die 6.–9. Klasse der Grundschulen in der Republik Srpska. Ausgangspunkt ist die Annahme, dass Grammatik im Fremdsprachenunterricht nicht isoliert und formbezogen vermittelt werden sollte, sondern als integraler Bestandteil kommunikativer Kompetenz in funktionale Kontexte eingebettet sein muss. Im theoretischen Teil wird zunächst der Grammatikbegriff im Fach Deutsch als Fremdsprache skizziert. Grammatik wird dabei nicht nur als Regelsystem, sondern als Grundlage sprachlichen Handelns verstanden. Anschließend werden Formen und Funktionen des Konjunktivs I und II systematisch dargestellt, insbesondere ihre Verwendung in der indirekten Rede, in irrealen Aussagen und in Höflichkeitsformen. Der empirische Teil basiert auf einer qualitativen Inhaltsanalyse der Lehrwerksreihe *Sprachpuzzle*

Deutsch (Lehrbuch und Arbeitsheft) für die 6.–9. Klasse, herausgegeben vom Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Istočno Sarajevo. Ziel war es, alle Konjunktivübungen zu identifizieren, sie nach Übungstyp zu klassifizieren und ihre kommunikative Funktion zu bewerten.

► **Schlüsselwörter:** Konjunktiv I, Konjunktiv II, Deutsch als Fremdsprache, Grammatikvermittlung, Lehrwerksanalyse, Grundschule.

Literatura

1. Brinitzer, M., Hantschel, H-J., Kroemer, S., Möller-Frorath, M., Ros, L. (2013) *DaFunterrachten, Basiswissen Didaktik, Deutsch als Fremd- und Zweitsprache*. Stuttgart, Klett Verlag.
2. Butzkamm, W. (2007) *Lust zum Lehren, Lust zum Lernen*. Tübingen, Narr Verlag.
3. Cvetanović, K. (2023) *Tematski i gramatički sadržaji udžbenika za osmi razred za predmet nemački jezik kao drugi strani jezik*. Živi jezici: časopis za strane jezike i književnosti, Vol. 43 (2023), No. 1, Article 6, 121–149.
4. DeKeyser, R. M. (2007) *Practice in a second language: Perspectives from applied linguistics and cognitive psychology*. Cambridge University Press.
5. Đukanović, J. (2005) *Komunikativna gramatika nemačkog jezika*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
6. Eliss, R. (2006) *Current Issues in the Teaching of Grammar: An SLA Perspectiv*. TESOL, Studies in second language acquisition 28.
7. Fandrych, C., Thurmair, M. (2021) *Grammatik im Fach Deutsch als Fremd- und Zweitsprache. Grundlagen und Vermittlung*. Berlin, Erich Schmidt Verlag.
8. Funk, H., Kuhn, C., Skiba, D., Spaniel-Weise, D., Wicke, R. E. (2014) *Aufgaben, Übungen, Interaktion (DLL 4)*. München, Klett-Langenscheidt.
9. Helbig, G., Buscha, J. (1999) *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*. München, Langenscheidt.
10. Long, M. H. (1991) *Focus on form: A design feature in language teaching methodology*. In K. de Bot, R. B. Ginsberg, & C. Kramsch (Eds.) *Foreign language research in cross-cultural perspective* (pp. 39–52). Amsterdam, John Benjamins.
11. Koeppel, R. (2022) *Deutsch als Fremdsprache – Spracherwerblich reflektierte Unterrichtspraxis*. Baltmannsweiler, Schneider Verlag Hohengehren.
12. Nieweler, A. (2017) *Fachdidaktik Deutsch: Grundzüge der Sprach- und Literaturdidaktik*. Stuttgart, J. B. Metzler.
13. Polić, B. S. (2020) *ELEMENTI KULTURE I CIVILIZACIJE U UDŽBENIKU ZA NJEMAČKI JEZIK MENSCHEN A2*. Metodički vidici, 11(11), 169–188.
14. Pon, L. (2014) *Grammatisches Wissen, Fremdsprachenunterricht und Lehrwerke – Zur Qualität von Grammatikübungen in zwei kroatischen DaF-Lehrwerken*. Linguistik Online, 69 (7).

15. Republički pedagoški zavod Republike Srpske. (n. d.) Nastavni plan i program za njemački jezik za 6, 7, 8. i 9. razred osnovne škole. Banja Luka: RPZ RS. Dostupno na: <https://rpz-rs.org/npp/>. Pristupljeno 25. 04. 2026. godine.
16. Roche, J. (2008) *Fremdsprachenerwerb, Fremdsprachendidaktik*. Tübingen, Narr Verlag.
17. Srdić, S. (2013) *Morphologie der deutschen Sprache*. Beograd, Jasen.